

PODACI O NAŠEM JEZIKU U LJETOPISU MULA MUSTAFE BAŠESKIJE

SENAHID HALILOVIĆ

Institut za jezik, Sarajevo

Pregledni rad

Primljen: 17.11.1991.

Prihvaćen: 04.12.1991.

Bašeskijin *Ljetopis* pisan je na turskom, ali sadrži i dijelove teksta na našem jeziku. Rad je posvećen analizi upravo tih dijelova grade, koji su, zapravo, dragocjeni detalji o govoru Sarajeva 18. stoljeća, zabilježeni pouzdanom rukom.

1. O životu i radu Mula-Mustafe Ševki Bašeskije (prezime Bašeskija nastalo je od *baš*=glavar, starješina + *eski*=star; znači: janjičarski veteran; pjesničko ime *Ševki* = Svetlj) osnovne podatke imamo u poznatom njegovom *Ljetopisu*.¹ Rođen je u Sarajevu, 1731. ili 1732. godine; nakon osnovnog mektebskog obrazovanja izučio je kazaski (svilarski) zanat, kojim se poslije nije zanimalo; poslije medrese kratko bio imam, da bi se od 1763. opredijelio za službu narodnog pisara. Uz male prekide, pisarski će posao biti njegovo glavno zanimanje. Još od 1756. bilježi dogadaje; dakle, kao dvadesetpetogodišnjak počinje voditi svoj *Ljetopis*, na čijem početku kaže: »Ovdje ћu bilježiti datume nekih dogadaja koji se zbiše u gradu Sarajevu i Bosanskom ajaletu, jer sve što se zabilježi ostaje, a sve što se pamti nestaje.« Poticaj da se perom odupre zaboravu mogla je biti u krvi ugušena desetogodišnja pobuna Sarajlija i Bosanaca protiv turske vlasti, poznata kao pobuna Morića (trajala od 1747. do 1756, kada su braća Morići, i drugi, pogubljeni). Opširno opisuje, prema sjećanju, te nemire, tako da, zapravo, *Ljetopis* počinje od 1746., a završava sa god. 1804/1805.

2. *Ljetopis* je pisan arapskim neshi-pismom, a na turskome jeziku, kakvim je tada u Sarajevu i ostaloj Bosni, prema potrebi, govorio manji broj gradskoga stanovništva. Osmanlije ovaj jezik nazivaju bosanskim dijalektom (»Bošnjak-lehdže«), a on je sadržavao brojne elemente našega jezika. Otuda »pored mnogih riječi ljetopisac piše i čitave rečenice na svom maternjem jeziku. On je, zapravo, mislio na maternjem a pisao je na turskom jeziku«.²

¹ Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis (1764-1804)*. Drugo dopunjeno izdanje. Prevod s turskog, uvod i komentar Mehmed Mujezinović, Veselin Masleša, Sarajevo, 1987, 469.

² *Ljetopis* (Uvod), 14. Up. i str. 5-24. V. još: Balić, *Kultura Bošnjaka. Muslimanska komponenta*, Beč, 1973, 77.

Upravo su ti dijelovi teksta na našem jeziku i najzanimljiviji za analizu, jer su to dragocjeni detalji iz sarajevskoga govora tog vremena, zabilježeni pouzdanom rukom. Ljetopisac se okušao i u poeziji, tako da od njeg imamo, uz nekolike pjesme na turskom, i jednu na našem jeziku (pjesma o dobrim poslovima). Od prvorazrednog su značaja, kao jezička i folklorna grada, i četiri narodne pjesme koje - na našem jeziku - Bašeskija donosi uz svoj *Ljetopis*. Te su pjesme: *Ramo i Salih*; *Zečkova pouka*; *Ah, divoјko, bila nosa* i *Galen prosi gizdavu divojku*. To su i najstariji zapisi naših narodnih pjesama u alhamijado literaturi. Bašeskijina *Zbirka* sadrži, dalje, pored ljetopisnog dijela, i nekrologij. Svake godine bilježi on imena umrlih osoba, mahom odraslih muškaraca - i to Muslimana; zapisaо je oko 4.000 osoba, a za mnoge od njih navodi i nadimke, te je tim svojim dijelom *Medžmua* i vanredno vrijedna antroponimijska zbirka. Uz većinu umrlih navodi i zanimanje, tako da spominje šećdesetak zanata. Za onomastičare je dragocjen i popis praktično svih tadašnjih sarajevskih mahala (pored službenih, tu su i narodni nazivi), te popis džemata u okolini Sarajeva.³

3. Dogadaji su u *Ljetopisu* datirani po hidžretskim godinama, ali su tu i narodna imena mjeseci:

- »12. veljače pojavi se behar na zerdelijama« (str. 43);
- »29. svibnja«; »... pa sam 24. svibnja radi ostavine išao u Beograd« (46);
- »2. siječnja« (52); »Moja kćerka Umihana od deset mjeseci,... umrla 6. siječnja...« (53);⁴
- »početkom lipnja...« (202); i dr.,
- uz: »mjeseca agistosa« (167).

Narodni su nazivi, dalje: Jurjev, Blagovijest, Vidovdan, Spasovdan, Petrovdan, Gospojina, Kasum (Mitrovdan), Alidun (Ilindan), Bozgun (Božić):

- »na dan Kasuma ...« (43);
- »Na planini Trebeviću sve do Jurjeva video se snijeg, a gotovo sve do aliduna padala je kiša« (52); »Šesti dan po Alidunu ...« (214); »uči (uoči) Jurjeva dana« (252);
- »sve do Bozguna« (99); »Na dan Bozguna...« (183); »prije Bozguna« (284);
- »... na Spasovdan...« (129);
- »treći dan iza Vidovdana« (145); »jednu sedmicu iza Vidova« (320);
- »na pet-šest dana prije Petrovdana« (146);
- »na dan Gospojine« (146)
- »na Blagovijest« (175); i dr.

³ *Ljetopis*, 11.

⁴ Dijelove navoda iz *Ljetopisa* štampane u ovome radu *kurzivom* Bašeskija je pisao na našem jeziku (arebicom); dijelovi, pak, koje želim naročito istaći, a u originalu su pisani na turskom jeziku, tiskani su ovdje *spacionirano*.

Za dijalektologiju i leksikologiju od značaja je i popis narodnih naziva bilja poznatog ljetopiscu: *detelina*, *duhan*, *divji* (divlji) *grah*, *gliva* (gljiva), *kukurik*, *kokošja ljubica*, *mliječac*, *sjerak*, *šenica* (pšenica), *veljača*...⁵

Pojedine riječi i izraze (među kojima ima i lascivnih) zapisane na našem jeziku imamo još i u kratkim narodnim pričama (predajama, bajkama, basnama — tzv. *hićajama*; ima ih preko stotinu, od čega je prevedeno 98 čitljivijih), te u tumačenjima snova (njih 45), i drugdje. Sve ono što smatra neprevodljivim na turski, Bašeskija donosi na maternjem jeziku. Time, ujedno, želi ostati što razumljiviji, ali na taj način potpunije izražava ono što želi.⁶

4. Naš jezik Bašeskija redovno naziva *bosanskim*:

— »... čuo sam od jednog čovjeka koji je došao iz Krajine... da su u Krajini nekakvi leptiri pojeli sve lišće na hrastovim šumama... Kada sam ga upitao o kakvim se zapravo životinjicama radi, odgovorio mi je da su to nekakvi veliki leptiri koji se bosanski zovu *prndili*...« (153);

— »Konačno, kako se to bosanski kaže, *pametara nejma da pamti* ovakvu zimu« (174);

— »Mula Hasam Nikšićanin,... propovijedao je pola turskim a pola bosanskim jezikom« (189);

— »Množenje svijeta ili, kako se to bosanski kaže, *naroda predznak je kuge*« (194);

— »Po navršetku jedne godine poče kuga harati i među bogatim slijetom, ili, kako se to bosanski kaže, *'udri u gospodu'*, i među starijim...« (218);

— »Ludi Osman... Bijaše *'gušav'* i tepeli nosa, ili, kako se to bosanski kaže *'gunjkav'*...« (232);

— »Starac mula Abdulah,... mevlud je učio na više mekama, bio je, kako se to bosanski kaže, *'gunjko'*...« (248);

— »U ovoj godini se kod pasa pojavila nekakva čudna bolest... oni bi cičali i zavijali, kako se to bosanski kaže *cikoto*« (304);

— »Ovaj odmetnik bijaše... debeo i *bukelast*, kako se to bosanski kaže...« (313);

— »U ovim zimskim ali sušnim danima bijaše mraza, ili kako se to bosanski kaže *čadine*...« (314);

— »Gluhi hadži Avdija... Govorio je, kako se to bosanski kaže, *dreka-glasom*« (317);

— »Starac Mulo,... sakait u obje noge... Bio je, kako se to bosanski kaže, *krecav*, prosjak« (331);

— »Skadarški bajraktar,... a po bosanski su ga zvali *Izviri Brada*« (347);

⁵ Ljetopis, 453—455.

⁶ Up.: Ljetopis, 457; F. Nametak, *Pregled književnog stvaranja bosansko-hercegovačkih Muslimana na turskom jeziku*, El-Kalem, Sarajevo, 1989., 204.

— »... ili kako se to bosanski kaže *primetati se priko glave*« (378);
 — »... nego na bosanski počne vikati: *Ako nijesi krava, amo izidi*« (378);

— »... ali u pelenama djeteta imala je šta i vidjeti, ona ugleda, kako se to bosanski kaže *veliki klipak*« (397).

5. Bašeskija je izvanredno poznavao izražajne mogućnosti maternjeg jezika, i prema tom jeziku iskazao je golemu ljubav. Bogatstvo bosanskog jezika osobito ističe na planu leksike, tvrdeći da je ono veće negoli u arapskom i turskom. Kao ilustraciju za to navodi 45 sinonima za glagol *otići* u našem, dok u arapskom pronalazi samo tri: »Bosanski jezik je bogatiji od arapskog jezika. Evo, na primjer, u arapskom jeziku za glagol *ići* imaju svega tri oblika: zehebe — raha — meša. Turski jezik je opet u tom pogledu najsiromašniji, jer za glagol *ići* ima samo izraz gitmek. Međutim, u bosanskom jeziku za oblik glagola *ići* ima četrdeset i pet izraza: odde, otiđe, odplaha, odgmiza, odklipa, odgega se, odkasa, odtrapa, oddipa, odskaka, odtavrlja, odbavrlja, odgaza, ...«⁷.

Ovaj Bašeskijim vrijednosni sud o jeziku potvrda je ranoga narodnoslovila kod nas, a iz njega »zrači i isijava velika njegova ljubav prema maternjem jeziku, ljubav koja čitaoца pljeni i nadahnjuje ponosom. Posебно to treba istaknuti, jer na osnovu ovakvih i sličnih iskaza možemo zaključiti koliko je velika bila ljubav našeg čovjeka prema svome jeziku, tako velika da je nije moglo otupiti ništa, pa ni arapski jezik, jezik vjere i najsvetijih knjiga«⁸.

Okuka, *U Vukovo doba*, Sarajevo, 1987, 13.

6. Najprije ćemo osmotriti odlike na našem jeziku zapisane antroponimijske građe *Ljetopisa* (imena, prezimena i, osobito, nadimaka)⁹, te onomastike uopće.

Pada u oči velika zastupljenost dvosložnih antroponijsma muškoga roda sa završnim vokalom -o (karakteriše ih, inače, dugouzlagani akcenat na prvoj složbi): *Ago* (133. str.), *Ahmo* (84, 111, 162), *Avdo* (226, 306), *Bego* (293, 294), *Begto* (323), *Brko* (159), *Čajo* (157), *Ćoro* (44), *Dajo* (228), *Dedo* (50, 59, 70, 77, 141), *Džafo* (280), *Flinto* (347), *Gazno* (182), *Gluho* (113, 126), *Gušo* (241), *Guto* (336), *Herco* (47, 350), *Huso* (207, 241), *Jaho* (161), *Kladnjo* (59), *Lazo* (328), *Mašo* (93), *Meho* (44, 56, 70, 73, 85, 127, 220, 342), *Mošto* (38, 207, 306, 323, 338), *Muco* (84), *Muho* (47, 65), *Mulo* (118, 331), *Mujo* (66, 75, 94, 131, 142, 168, 179, 294), *Osmo* (279), *Pašo* (223), *Piro* (301), *Popo* (141), *Posro* (224), *Pračo* (73), *Salko* (213), *Smajo* (348), *Sivo* (40, 58), *Suljo*

⁷ *Ljetopis*, 442.

⁸ M. Huković, *Alhamijado književnost i njeni stvaraoci*, 110. Up. i: M.

⁹ Iscrpnije o antroponimijskoj građi up. u radu I. Smailovića: *Imena, prezimena i nadimci u Ljetopisu Mula Mustafe Bašeskije*, Zbornik Šeste jugoslovenske onomastičke konferencije (Donji Milanovac, 9—12. oktobar 1985), SANU, Naučni skupovi, knj. XXXVII, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 7, Beograd, 1987, 379—394.

(212), Šabo (322), Šeho (272), Šondro (289), Tago (309), Zuko (222), Žmirko (179).

Ovaj tvorbeni model hipokoristika u govoru Sarajeva ima, kao autohtonu, promjenu po obrascu imenica ženskog roda na -a (tip: Mujo — Muje — Muji), za šta nalazimo potvrde i kod Bašeskije; — genitiv: »Jabučar, zet Muje Bojadžića« (68), »Tetrijeb, alemdar, brat Muše Muzaferije« (215), »Mladi sin... hadžije Dede« (272); — akuzativ: »Bajru Obloždera ili, drugim imenom, Saliha sarača... djeca bi zadirkivala...« (177).

U kratkom opisu sarajevskoga govora potkraj 19. vijeka Đ. Šurmin kaže da se ovakvi hipokoristički najčešće sklanjavaju po modelu imenica ženskog roda na -a, »ali se kod Muhamedovaca čuje obično Mújo, Múja, Múju, Múja itd. Seljaci iz okolice naj više ovako govore, te se rjeđe čuje deklinovanje prema dekl. supstantiva ženskoga roda«.¹⁰

Deklinacioni obrazac koji Šurmin vezuje za Muslimane Sarajeva i okoline dominira u (jugo)istočnobosanskim govorima, i u govorima istočnohercegovačkoga tipa uopće, odakle su mogli prisjetiti i pojedini informatori. (Poznato je da Šurmin, na žalost, nije uvijek posvećivao potrebnu pažnju u izboru reprezentativnih informatora.) Ijekavskošćakavski govorni tip, kamo spada i govor starog Sarajeva, ima, međutim, kao dominirajući, upravo ovaj vid promjene muških hipokoristika kakav je zastupljen i u građi koju donosi Bašeskija. Tako je ne samo u većini govora centralne i sjeveroistočne Bosne, već i centralne, zapadne i sjeverne Hercegovine.¹¹

Šurmin navodi da je od jednoga Muslimana iz okoline Foče čuo hipokoristike na -e u nominativu jednime (*Vide bajraktar*).¹² O prisustvu takvih imena svjedoči i Bašeskija: Muše — Muhamer-aga (147), Salih-baša Čale (171), Salih Golub, zvani Tale (331), ali i onih sa -a u nominativu: Muja, Mustafa-baša (259).

Kada su u pitanju tvorbeni modeli, treba napomenuti da Bašeskijina građa nudi više potvrda za nadimke (i prezimena) koji predstavljaju imperativne složenice: *Lezitetka*-efendija (42), Ahmedago *Jebiciganka* (47), *Pecitava* Mehmed (112), zadaviše i zvanog Ćeširepa (117), starac Salih-aga zvani *Mlatišuma* (207), i dr.

Tvorba etnika također se može pratiti u Bašeskijinoj građi, zahvaljujući tome da, na našem jeziku, imamo potvrde za nekoliko tipičnih modela: Mehmed-baša Bejtić, *Kreševljak* (50), Mahmut *Neretljak*... krupan čovjek, pravi *Neretljak* (162), Mula Mehmed Skopljak (225); Smail-čelebija *Kladnjo* (što je, zapravo, hipokoristično obrazovanje prema: Klad-

¹⁰ Đ. Šurmin, *Osobine današnjega sarajevskog govora*, Rad JAZU, knj. CXIX, Zagreb, 1894, 199.

¹¹ Up.: D. Brozović, *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, Hrvatski 'dijalektološki' zbornik, II, Zagreb, 1966, 158; S. Halilović, *Govor Muslimana Tuholja (okolina Kladnja)*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, VI, Sarajevo, 1990, 321. Opširnije u: A. Peco, *Ikavskošćakavski govor zapadne Bosne*, II dio, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, III, Sarajevo, 1982, 93—102.

¹² Šurmin, o. c., 199.

mjak; 59); Pračo (73); Mustafa-baša Olovčić (i danas živ tvorbeni model etnika, ne samo u olovskom kraju; 57), kazandžija Bosnić (194); neženja Mehmed Gačanin (301), krupni čovjek, Gačanin (316); masa premlati dvije prostitutke, i to *Travničku...* (134).

Pojedine onomastičke podatke imamo i izvam spomenutoga Popisa sarajevskih mahala: čizmar, s *Mutnog Potoka* (70), iz *Hlivna* je otišao (149), grob mu se nalazi na *Pirijinom Brijegu* (*Pirin Brig*; 207), Osman, bajraktar, poznat pod imenom *Crna Rijeka* (287), hadži Ibrahim, zvani *Miljaska* (281).

Antropomimiska građa sadrži i pojedine dijalekatske crte; tako gubljenje suglasnika uprošćavanjem inicijalnih i medijalnih konsonantskih grupa zasvjedočeno je u: *Tica* (39, 45), *Avdija Lepir* (44). Izvorna grupa *bd* u leksici (i antroponomiji) preuzetoj putem turskog jezika disimilacijom daje: *vd*: *Avdija* (273), *A v d i j a* Sirkira (293).

7. Bašeskijina pjesma na našem jeziku (pjesma o dobrim poslovima)¹³ u prvome stihu ima zamjenicu *tko*. Oblici tipa *tko*, *netko* prisutni su, i doista rasprostranjemi i u naše vrijeme u dijelu ijekavskošćakavskih sjeveroistočnobosanskih govora (uz rijeku Bosnu, duž cijelog mjenog toka, i istočnije odatle, prema Tuzli), i nisu nacionalno markirani; premda su češći kod starosjedilačkog muslimanskog i katoličkog stanovništva, mogu se čuti i u pojedinim mjestima nastanjenim pravoslavcima. Ijekavskošćakavski govorovi, inače, spadaju u one koji u cijelokupnoj štokavštini najbolje čuvaju forme tipa *tko*.¹⁴ Vrijedno bi bilo istražiti koliko je ovaj arhaizam sačuvan i u današnjem govoru sarajevskog starosjedilačkog stanovništva. Tek, Bašeskija svjedoči da su takvi oblici bili frekventni u njegovo vrijeme (ali ne i jedini, jer se u istoj pjesmi javlja i *ko*, *svako*, što ne bi smjela biti posljedica nepreciznog čitanja).

Pored *ijekavizama* sa očekivanom dvosložnom zamjenom jata u dugim i jednosložnom u kratkim slogovima: *grijeh*; *mjesto*, imamo i *ikavizme*: *nigdi*, *biž* od ognja, kakve inače susrećemo u samoj dijalekatskoj bazi. U ijekavskošćakavskim govorima žilavo je ukorijenjen i hiperijekavizam *rjet*.

Od ostalih dijalektizama spomenuću: regresivnu asimilaciju u finalnoj vokalskoj grupi *-ao* (*poso*); redukciju finalnog vokala *-i* u infinitivu (nemoj *hodit*, nemoj *rjet*); fonemu ē kao zamjenu za palatalizovano k' u leksici orijentalnoga porijekla (*šećer*, *belči*). U bosanskoj, osobito zapadnoj, šćakavštini inače dominiraju forme tipa *šeker*, *gerdan*, dok periferiju bosanskih šćakavskih govora, u koju spada i govor starosjedilaca Sarajeva, i one istočnohercegovačkog tipa, karakterišu likovi tipa *šećer*, *derdan*.¹⁵) te prezentski lik *iđu* (promjena po petoj umjesto po prvoj vrsti).

¹³ *Ljetopis*, 364—365.

¹⁴ Brozović, *O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, 140.

¹⁵ A. Peco, *Ikavskošćakavski govorovi zapadne Bosne, I dio*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, I, Sarajevo, 1975, 258—260; Isti, *Uticaj turorskog jezika na fonetiku štokavskih govorova*, Naš jezik, n.s., knj. XVI, sv. 3, Beograda, 1967, 136.

8. Izvan spomenute pjesme pažnje su vrijedni i sljedeći podaci iz *Ljetopisa o dijalekatskoj bazi* u kojoj je nastao: *ijekavizmi* (*nijesi*, 378; *lijepa*, 404; *bijede*, 405; *vidjećemo*, 404, bez jotovanja dentala *d*; *pljegav*, 84 — ovakav lik čest je na ijekavskočakavskom terenu, i jedan je od izuzetaka u kojima dolazi do jekavskog jotovanja u vezi sa labijalima¹⁶); *ikavizmi* (*primetati se priko glave*, 378); nastavci starih tvrdih osnova u promjeni pridjeva (*napetije brndula*, 227).

9. Dijalekatske crte u narodnim pjesmama koje je zabilježio Bašeskija, razumljivo, nisu ujedno i crte (samo) staroga sarajevskog govora, jer narodna poezija u to vrijeme već ima svoj, mada još uvijek nedovoljno učvršćen, uzus, tzv. književnojezički manir.¹⁷ U taj manir spadaju *ikavizmi*: »Ah, *divojko*, *bila* nosa«, »Galen prosi gizdavu *divojku* / al *divojka* neće za Galena«. O ijekavskoj dijalekatskoj podlozi svjedoče primjeri: *sni-jeg*, *sijeno*, *lijepo*; *sjedi*, *ljevša*. Među osobine koje karakterišu širi krug bosanskih, osobito arhaičnih govora, idu: 1. redukcija vokala *i* (u ovim pjesmama zastupljena u primjerima: *al* *divojka*; *vodte* *svati*); 2. asimilacija eksplozivnog suglasnika *p* ispred strujnog *š* (*ljevša* od Galena); 3. svođenje grupe *hv* na *f* (konja *ufat*); 4. pojava sekundarnog *h* umjesto *š* iz grupe *šć*, nastale u procesu podnovljenog jotovanja (»*Puhća* Ramo konja pod Salihom«); 5. enklitika *hi*, koja inače predstavlja jednu od općebosanskih muslimanskih osobina¹⁸ (»na svojim si *hi* vratu izderao«, »svojim si *hi* zubim istrgao«); 6. množinski padeži sa starijim mastavkom -im: dativ (»*svatovim* je plaho govorio«), instrumental (*zubim*; iz malopređašnjeg primjera).

10. *Ljetopis* Mula-Mustafe Bašeskije dragocjena je riznica *dijalekatske leksike*. U taj sloj leksike danas spadaju i nazivi raznih zanata, koji su, od Bašeskijina vremena naovamo polagano izumirali, zajedno s čim je nestajala i brojna specijalizirana leksika za njih vezana. Ti su zanati (kao, npr., *klinčar*, 58; *krpedžija*, 77; *opančar*, 140, 272; *zlatar*, 132; *konjušar*, 113, 236 — spominjem samo neke od onih koje Bašeskija zapisuje na našem jeziku) do te mjere postali dijelom onih koji su se njima bavili da ih ljetopisac gotovo neizostavno navodi iza imena umrlih. Nisu rijetki slučajevi da je majstor, ili neko iz njegove porodice, nazvan po svome zanatu, što kasnije biva prihvaćeno i kao prezime. Bašeskija navodi i karakteristične rečenice pojedinih zanačija: — Siromah Lendo, »*Jedi halvu*«, buzadžija (41); — Siromašni starac Kolar, coso, halvedžija, zbivao je šale i stalno bi vikao: »*Ti halvu peko i u strunjaku sepetu mijeoš*« (159); — Salko, buzadžija, koji je 50—60 godina prodavao buzu, ... šaljivčime go-

¹⁶ V.: D. Brozović, *O problemu ijekavskočakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, 168; up. još: *pljeva*.

¹⁷ Tekstove četiriju narodnih pjesama na našem jeziku v. u *Ljetopisu*, 365—366.

¹⁸ Brozović, *O problemu ijekavskočakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, 158.

vorile mu: »Kako mene miluješ, zagrizi Salih«, a on bi pomekad uzviknuo: »Hej, buzadžija, hej« (213); — Starac Husejin,... a zvali su ga i Dobra roba (316).

Bogatstvo dijalektske leksike ilustruju i sljedeći navodi: — bavio se izradom londra fenjera, mišnica, tambura (127); — izrađivao i prodavao oklagije, trgalice, čibulke i štapove (182); — imao je zaduhu (157), umrli od zaduhe (336); — Bijaše škiljav. Na očima je imao metaljke, ali ih je Božjom pomoću s laticom izlijječio (182); — starac Pituljica (182); — išao s dvije šljake (207); — oblačio je sukneni koparan (226), komad starog sukna (174); — obučeni u pelengaće (283); — mula Omer, Putimrak (218), menasmijana lica »putimrak« (227); — niska rasta, iznosak poput kepeca (229); — bijaše »gušav« i tepeli nosa, ... »gunjkav« (232), »gunjko« (161, 248); — starac Jusuf Žiga, ... Zapražit (236); — oblačio bi dugu anteriju od šarene manice (241); — Bio je mucav, balav, terkav (272); — govorio poput čeketala u mlinu (289); — starac Bego, ... žmirkav (294); — zvani Fučija (294); — kod pasa... čudna bolest... cikoto (304); — ezan bi učio krupnim glasom, pa ga prozvaše Horozar (310); — debeo i bukelast (313); — Ali-baša Pasja Mahnit (316); — govorio je dreka-glasom (317); — umro od bolesti potpuh (328), od bolesti potpuha (329); — bijaše... krecav (331); — Ibrahim-baša Hršum Zlogovor (298), proždrliji-vac Zlogovor (341); — bijaše... mraza, to jest čadine (49); — šljiva požegača (49), požegače (99, 191); — oka suhih takiša (204); — bijaše duda u izobilju (123); — bolesti zaušnica (108); — teferič čizmedžija bio je paski, jer se oko čoha grdno zavadiše (155); — na veliki pilav (167); — pametara nejma da pamti (174). Bašeskija ponekad precizno definije značenje neke riječi: — kukom, napravljenom od drveta, koja se zove ključ, hvatao daske što ih je bujica nanosila (166).

11. Naposlijetku, spomenuću i neke od stilskih odlika Bašeskijina Ljetopisa.

Bašeskija je bio derviš, pa je sasvim razumljivo prisustvo kur'anskog stila u zapisima skromnog i istinoljubivog hroničara: »Požegače i druge šljive rodiše kao nijednom dosada, a Allah najbolje zna« (191), i sl.

Golemo iskustvo aktivnog promatrača svekolikog zbijanja, te distanca, svojstvena misliocu, naspram svega što se dešava naočigled jednog radioznalog duha, zrači iz rečenica kao što je ova: »Ali kako ima poslova koji se udešavaju prema svijetu, tako je i ovdje aga u početku postupao kako je bio obećao da bi svijet rekao kako je red zaveden aginom strogošću« (243). Ovakve ćemo iskaze često naći u hronikama Ive Andrića, koji je, nedvojbeno, gradio svoj stil i na izvorima naše ljetopisne literature, među kojima ovdje promatranci ljetopis zauzima počasno mjesto.

Lapidarni izraz nadarenog ljetopisca odlikuje se i literarno uspjelim poređenjima: — iznosak poput kepeca (229); — govorio poput čeketala u mlinu (289); — glava i lice su mu izgledali poput pendžera

(309), i dr. Nadaren da otkrije i potcrta najinformativniji detalj, kratkim potezima uspijeva predočiti karakter i fiziomomiju svojih sugrađana, »tako da bi mnoge od njih po Bašeskijinom opisu mogao slikar prenijeti na platno«¹⁹.

Fini smisao za detalj, samo naoko efemeran, a u suštini bitan, jer prevazilazi granice samo jednoga vremena i jedne sredine, pokazuje Bašeskija i sljedećim navodom: — Jedan moj poznamik mi reče da ga je njegov mali sinčić upitao: »Babo jesi l' ti moj Šaro cuko«, a ja mu od dragosti odgovorih: »Jesam sinak«²⁰.

12. Sadržajem svojim, i načinom na koji je sama sadržina ovjekovječena, *Ljetopis* Mula-Mustafe Bašeskije nije tek dokument o Sarajevu iz druge polovine 18. stoljeća, i o autoru svome, nego je i nezaobilazno štivo o nama samima, o sudbinama i naravima ljudi sa ovih prostora, i zahvalna je građa za svakovrsna, ne samo jezička ispitivanja. Nezamisliva je, primjerice, mekakva sinteza o nadarenosti našeg narodnog genija za humor i ironiju bez uvida u nadimke koje nose Bašeskijini suvremenici, kao što su: Ibrahim-baša, Posro (224), ili onaj janjičar iz 97. džemata, »kojeg su zvali Sutrabeg« (223).

DIE ANGABEN ÜBER DIE SERBOKROATISCHE SPRACHE IN DER CHRONIK MULA-MUSTAFA BAŠESKIJAS

Zusammenfassung

Die Chronik Mula-Mustafa Bašeskijas (Sarajevo, 1731/1732 — 1809) beginnt im Jahre 1746 und endet 1804/1805. Sie wurde in arabischer Schrift, aber in türkischer Sprache geschrieben. In der vorliegenden Arbeit wurden die in der serbokroatischen Sprache geschriebenen Textteile analysiert (einzelne Wörter und ganze Sätze, die der Chronist nicht übersetzt hat, und fünf Lieder). Es wird auf einige Tatsachen hingewiesen, die für unsere historische Dialektologie und Lexikologie wertvoll sind: die Bezeichnungen für Monate und Pflanzen in der Volkssprache, Bildungsmodelle der Hypokoristika, Bildung der Ethnika, mundartliche Züge der Anthroponyme, mundartliche Ausdrücke in Volksliedern, Lexik aus den Dialekten. Dazu wurden auch einige stilistische Merkmale dieses Werks erwähnt, daß eine der ersten Chroniken hierzulande ist.

¹⁹ V.: *Ljetopis* (Uvod), 11.

²⁰ *Ljetopis*, 446.